

УДК: 378.22:796:[57]

<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-73-109-113>

ВАЛЕРІЙ МАСЛОВ

<https://orcid.org/0000-0002-1389-8847>

v.maslov@uica.education

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціокультурної діяльності
Комунального закладу вищої освіти
«Академія культури і мистецтв» Закарпатської
обласної ради
вул. Минайська, 38/80, м. Ужгород

НАТАЛІЯ ШЕТЕЛЯ

<https://orcid.org/0000-0001-8810-4805>

Noritsu16@ukr.net

доктор педагогічних наук, доцент,
заслужений працівник культури України,
ректор Комунального закладу вищої освіти
«Академія культури і мистецтв» Закарпатської
обласної ради,
вул. Минайська, 38/80, м. Ужгород

ПСИХОЛОГІЧНА ФАСИЛІТАЦІЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАЦІ

У статті здійснено спробу проаналізувати сучасну ситуацію щодо недостатньої психологізації навчально-виховного процесу як чинника його полегшення в закладах освіти. Розглянуто підхід, який дозволяє підвищити його ефективність із застосуванням діагностики індивідуальних психологічних особливостей, їх наступного врахування в процесі навчання і виховання учнів за допомогою відповідних диференційовано та індивідуально адаптованих психолого-педагогічних методів, прийомів та засобів.

Ключові слова: психологія, учень, вчитель, психічний стан, індивідуальні особливості, методи дослідження, спрямованість, темперамент, характер, здібності.

VALERIE MASLOV

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Socio-Cultural Activities
Communal institution of higher education
«Academy of Culture and Arts» of the Transcarpathian
Regional Council
Minayska str., 38/80, Uzhgorod

NATALIA SHETELYA

Doctor of Pedagogical Sciences, Associate professor,
Honored Worker of Culture of Ukraine,
Rector of the Communal Institution of Higher
Education
«Academy of Culture and Arts» of the Transcarpathian
Regional Council,
Minayska str., 38/80, Uzhgorod

PSYCHOLOGICAL FACILITATION OF PEDAGOGICAL WORK

The article attempts to analyze the current situation regarding insufficient psychologization of the educational process as a factor in its facilitation in educational institutions. An approach that allows to increase its effectiveness with the use of diagnosis of individual psychological features, their subsequent consideration in the process of teaching and educating students with the help of appropriate differentiated and individually adapted psychological-pedagogical methods, techniques and tools is considered.

The problem of the place and role of psychology in the scientific support of pedagogical work is becoming more and more relevant for many reasons. Psychological science itself and its applied fields have reached a sufficient level of development to ensure the interests and needs of participants in the educational process. At the same time, the subjects and subject-objects of education and upbringing are noticeably changing. Significant changes are taking place in pedagogical technologies and methods, educational methods, methods and tools. The external and essential working conditions of the teacher and lecturer are being adjusted in an evolutionary way, which requires the search for facilitation ways to support the teacher and facilitate his work.

Thus, since in general the teaching profession, like any other creative profession, is characterized by an irregular process of professional thinking, round-the-clock emotional tension during the generation of ideas, adaptation to the differential and individual characteristics of students, psychological facilitation comes to the rescue, easing physical and mental stress, minimizing time costs, allowing to use freed resources for somatic and mental health and harmonizing family life. One of the most noble types of human professional activity – teaching, teaching activity – is a priori impossible without knowledge and practical application of the achievements of the most important of the humanitarian sciences – psychology.

Key words: psychology, student, teacher, mental state, individual characteristics, research methods, orientation, temperament, character, abilities.

Перехід українського соціуму до нової соціально-економічної формації привів до багатьох позитивних здобутків, які стали насправді рушійною силою прогресивних перетворень. Але, у кожному позитивному явищі та процесі завжди існує зворотний бік. Ось і в галузі освіти, поряд з істотними корисними нововведеннями, було втрачено низку досягнень попередніх поколінь. Частіше за все вони скасовувалися разом з ідеологічними традиціями радянських часів. Своїх національних досягнень напрацьовано поки ще недостатньо. Еволюційно склалося так, що доводиться іноді відновлювати кращі зі старих освітніх традицій і тільки на цьому підґрунті

генерувати нові ідеї. На це, на жаль, потрібно чимало часу. Зазвичай іде активний пошук напрямів, технологій, методик, методів, прийомів та засобів досягнення бажаної мети. Більшість з них є високозатратними. Однак часто нереалізованим залишається вкрай ефективний шлях поліпшення процесу навчання і виховання в навчальному закладі, який потребує не самих значних додаткових фізичних, психічних і матеріальних витрат. Він значно полегшує організацію, підготовку, сам процес ведення навчальної і виховної діяльності. Саме цей шлях фасилітації освітнього процесу в навчальному закладі й полягає в його психологізації.

Протягом багатьох років продовжують розробку одного з напрямів підвищення ефективності педагогічної діяльності свого вчителя учні наукової школи академіка І. А. Зязюна. Теорія і практика педагогічної майстерності викладача і учителя продовжують удосконалюватися і науковцями, і практиками закладів освіти. Серед них Л. В. Колесник, Н. О. Прасол, О. В. Фісун, А. А. Степанова, Л. С. Барна, Л. О. Сущенко, М. В. Зарічкова, В. В. Лобода і багато інших. Але поки за великим рахунком не знайдено в достатньому, достойному й належному обсязі належного місця психологічної науки та практики саме у проблемі емоційно-вольового, інтелектуального, морально-етичного, фізичного та професійного перенавантаження шкільного вчителя та викладача вищого закладу освіти.

Мета статті – обґрунтувати психологічну фасилітацію педагогічної праці.

Проблема місця і ролі психології у справі наукового забезпечення педагогічної праці стає все більше актуальною з багатьох причин. Сама психологічна наука та її прикладні галузі досягли достатнього рівня розвитку, щоб забезпечувати інтереси і потреби учасників освітнього процесу. Разом з тим, суб'єкти і суб'єкт-об'єкти навчання і виховання помітно змінюються. Значні зміни відбуваються в педагогічних технологіях і методиках, навчальних методах, прийомах і засобах. Еволюційно коригуються зовнішні та сутнісні умови роботи вчителя і викладача, що потребує пошуків фасилітаційних шляхів підтримки викладача та полегшення його праці. Одним з таких шляхів є *активна* психологізація сучасного освітнього процесу.

Які ж переваги і позитиви містить психологізований підхід до пошуку шляхів оптимізації педагогічної праці з метою фасилітації, підвищення її ефективності та зниження енерговитрат?

Синергія. Психологія дає змогу встановити продуктивні міжособистісні контакти вчителя і учня. Для цього потрібні додаткові зусилля, але вони компенсуються майбутнім успіхом у вигляді нових досягнень учнів. Сумісна навчальна праця може сприяти знаходженню спільних потреб, інтересів, зближенню поглядів і точок зору, формуванню обопільної толерантності тощо. Опираючись на результати вивчення індивідуальних особливостей учня, учитель спроможний перетворити вчорашнє протистояння на активне співробітництво. Підліткова та юнацька психологія сперечання, критичності, ревізійності та незгоди може еволюційно поступитися спочатку зниженню протидії, уважному прийняттю та визнанню окремих позицій вихователя. А з часом та вчительським терпінням може перерости на примирення, підтримку та симпатію. Спільні справи, вирішення проблем, додання труднощів зміцнюють стосунки. Синергічний ефект примножує сили кожного з учасників цієї взаємодії, стимулює до подальшого об'єднання та розширення кола співучасників процесу. Як наслідок – синергічне багаторазове зростання результату у вигляді нових ідей, інтересів, духовного взаємозбагачення та взаємодопомоги тощо. З'являються нові рівні знань, формуються нові уміння та відточуються навички. Напрацьовуються нові риси характеру, запозичуються якості авторитетних особистостей. Пожваплюється самовиховання і саморозвиток.

Аутонавчання. У чому полягає чудодійна сила дієслова «навчатися»? Зворотна частка «СЯ, СЬ» вказує на напрям дії, впливу, зусиль – не від себе, а на самого себе. Тобто, той, хто навчається, навчає сам себе. На практиці не завжди так. Студента запитують: «Чим займаєшся?» Відповідь: «Навчаюся у виші». Знов ця частка «СЬ». І навчання часто коштовне, потребує суттєвих витрат на оплату роботи викладачів, персоналу, експлуатації апаратури, приборів, приміщень тощо. Але перед нами іноді постає інша картина – пасивність, лінощі, недовіра, протигорство студента і викладача. Нібито студент приходить за знаннями, щоб навчатися, навчити себе майбутньої професії. Завдання викладача – допомогти йому у цій благородній справі. Замість цього викладач вимушений відволікатися на нестандартні ситуації, фіксувати неготовність та небажання засвоїти професійні знання, уміння та навички. І при цьому – максимальна готовність студента отримати документ про закінчення закладу освіти.

У чому причини? Серед інших – невміння навчатися. Цього великого мистецтва зазвичай навчають дитину ще батьки з найперших днів життя. Інтерес до нового знання, нового вміння закладається саме там. Не впоралася родина – з цим дитина приходить до школи. Це важке завдання постає вже перед учителем. Але таку дитину часто саме в родині орієнтують на конфронтацію з учителем, пошук недоліків у його роботі та діях. Звичайна батьківська компенсаторика з метою закамуфлювати невиконання свого обов'язку щодо підготовки дитини до пізнання нового, відсутність озброєності важливішим з мистецтв – навчатися. Зазвичай інтелектуально не обтяжені батьки тиражують цей поширений підхід у ставленні до закладу освіти та викладача. Принцип «Я

сплачую навчання – зобов'язані дати дитині диплом» пояснюється нерозумінням життєвого призначення своєї дитини та батьківським егоїзмом.

Саме в такий ситуації приходиться на допомогу психологія як наука і практика. Учитель чи викладач шукає причини явища, мотиви поведінки. Немає людини, з якою за наявності бажання не можна було б знайти спільної мови. Педагог розробляє програму *діагностування* психічного стану учня, поведінкових та діяльнісних особливостей, вивчає індивідуальні риси характеру, психологічного темпераменту, здібності. Спеціальна увага приділяється психічним процесам, таким, як мислення, пам'ять, увага, мовлення, воля, почуття, емоції тощо. Застосовуються загальнодоступні психолого-педагогічні методи дослідження, серед яких спостереження, бесіда, опитування, вивчення біографії, характеристик, результатів діяльності та інші.

На цьому підґрунті складається програма формування позитивної установки на професійне самонавчання, в основі якої – привабливість і значущість професії, інтерес до суспільної оцінки спеціалістів, відкрите співставлення плюсів і мінусів майбутнього фаху для самостійного визначення своєї відповідності їй. Паралельно з реалізацією цієї програми пропонуються методи, форми, прийоми і засоби засвоєння методик і технологій самонавчання. Одним з найдієвіших є метод особистого прикладу, який може демонструвати або викладач, або за його дорученням хтось з авторитетних для студента особистостей. Важливим стимулом розвитку практики самонавчання можуть стати перші успіхи та досягнення, які непомітно мають фіксуватися й позитивно оцінюватися викладачем. Рушійні сили самонавчання: професійна *мета* як результат якісної освіти і освіченості, потреба у знаннях, без яких не можна реалізуватися в професії, інтерес до професійної справи.

Стимулювання мріїю. Мета вчинку або діяльності має своїм підґрунтям потребу та інтерес до омріяної форми життя, ставлення соціального оточення, морально-психологічного стану особистості. Лише в позитивному психологічному стані особистість здатна на креативне виконання соціальних обов'язків, серед яких – освіта. Для цього потрібні відчуття свободи, потреби і поваги до себе та своєї роботи, радісного усвідомлення самоцінності. Свого часу наш видатний педагог А.С. Макаренко дав одному із своїх психологічних прийомів назву – «теорія завтрашньої радості», або «система перспективних ліній». Виконуючи важке і складне завдання, вихованець стимулює сам себе уявним образом успіху, позитивного результату, високої оцінки значущих для нього людей. Відчуває радість, яка підпитує і мотивує подальшу діяльну та пізнавальну активність.

Латентні резерви. Кожна людина має величезні запаси сил і можливостей, які тримає для використання в особливих умовах, вкрай складних ситуаціях. Одні раптово розкривають неабияку витривалість, інші – фізичну силу та спритність. Хтось демонструє небачену сміливість і рішучість, а хтось – здатність згуртувати навколо себе людей і повести їх за собою на виконання важливих завдань.

Когнітивна діяльність особистості учня чи студента як один з важких видів людської діяльності потребує багато сил та енергії. Молодий організм не завжди раціонально її витрачає і своєчасно відтворює. Спеціальні психологічні прийоми зовнішнього впливу – стимули – активізують внутрішні збудники діяльності – мотиви, що формують картину можливого успіху та сприяють подоланню перепон і труднощів.

Психологічне озброєння сучасного учителя і викладача вивчає значна кількість українських науковців. В авангарді цього процесу перебуває творчий науковий колектив Інституту психології ім. Костюка АПН України на чолі з академіком С. Д. Максименком. Серйозний особистий внесок робить заступник директора академік Л. М. Карамушка разом з колегами, що багато років розвивають науковий напрям організаційної психології.

Головними фігурами закладів освіти завжди були й залишаються вчитель і учень. Багато хто з випускників вищих закладів освіти приходиться або до загальноосвітньої, або до спеціалізованої школи і працює там з дітьми. Така сама ситуація й з випускниками закладів культури. Але кожен учитель та кожен учень є неповторною, унікальною особистістю, якій притаманна своя палітра індивідуальних переконань, рис і якостей. Передові, найбільш досвідчені вчителі завжди враховують і максимально застосовують це знання, попередньо його досягаючи. Дослідники виявили, що викладач, який практично застосовує психологічні методи, прийоми і засоби в роботі, досягає значно вищих результатів, ніж «емпірики» [1, 2, 4, 5].

Отже, учитель та учень... Під час підготовки до першої зустрічі з новою аудиторією (клас, група) викладач дізнається *про склад* цієї аудиторії. Так, від кількості учасників взаємодії в системі «вчитель – учнівська аудиторія» безпосередньо залежить рівень доступності інформації, сила голосу, стиль поведінки, місце розташування учителя під час заняття. Вивчення рівня й характеру освіченості аудиторії дозволяє створити модель професіоналізації навчального матеріалу. На жаль, у процесі комплектування класів і навчальних груп не завжди враховується різний рівень підготовки учнів. Найбільшими є можливості індивідуального навчання, де існує оптимальна можливість урахування особистісних якостей, напрацювання персональної методики навчання та виховання.

Важливою інформаційною складовою є також відомості про індивідуальні психологічні особливості слухачів (психічні властивості, процеси, утворення), досвід і традиції, формальних і

неформальних лідерів й аутсайдерів для обґрунтованої побудови ознайомчого вступу і подальшої взаємодії.

Крім того, уже в процесі самого навчального заняття вчителю доводиться спостерігати ситуативні зміни психічних станів, настроїв аудиторії. Вони можуть бути як випадковими, так і закономірними. Важливо своєчасно помітити ці зміни (але іноді – мудро «не помітити!») і адекватно, виходячи з інтересів навчального процесу і перспективи навчально-виховної співпраці, відреагувати на них. Перевіреною і надійним прийомом є прояв педагогічного оптимізму, гумор, жарт. Крім того, дуже важливим є початкове формування своєї позитивної психологічної установки на зустріч з аудиторією, на організацію взаємного контакту, на мажорну продуктивну взаємодію. Для цього можуть застосовуватися навіть окремі елементи аутотренінгових систем, прийоми інтеріоризації, екстеріоризації та інші.

Серед диференціальних особливостей учнів важливу роль відіграють вік та стать. Психолого-педагогічна наука накопичила величезний арсенал рекомендацій і порад щодо застосування різноманітних форм, методів і прийомів впливу та взаємодії залежно від особливостей віку й статі. Індивідуальні та диференційні особливості групи та її учасників вивчають для подальшої розробки й застосування адаптивної технології впливу і взаємодії.

Як у медичній терапії, так і безпосередній дії на розум, почуття і волю особистості передують діагностика. Надійність, репрезентативність і валідність її результатів визначають якість обраного методичного ресурсу роботи зі слухачами. Що різноманітніша палітра методів, прийомів і засобів дослідження системно використовується, що триваліший за часом цей процес, що більше різних умов дослідження, то вище якість результатів. Будучи ізольованим від інших, жоден метод дослідження достовірності не дає. Особливо необхідно застерегти від неадекватного застосування методу, який придбав за останні роки незаплановану популярність – методу тестів. Як правило, користуються ним несистемно, ізольовано від інших методів. Результати тестування надходять майже негайно (це основний та єдиний його позитив і головна причина популярності!), а тому метод найчастіше ідеалізується, гіперболізується без взаємодії з іншими методами дослідження. На наш погляд, зловживання цим зовнішньо зручним, але найбільш слабким за якістю результатів діагностичним методом стало однією з причин зниження якості оцінювання освіти не тільки в окремих навчальних закладах, а й у цілому в країні. Виявилася зруйнованою струнка система контролю теоретичної підготовленості учнів. Замість точності та надійності результату діагностики застосовується швидка зовнішня ознака контрольованості знань, її формальний, а не сутнісний рівень. Науці давно і добре відомо, що не поверхове, що ігнорує індивідуальність, а ґрунтовне, гуманістичне ставлення до психолого-педагогічної діагностики дає можливість повернутися до досить об'єктивної картини сучасної освіти і відповідного сучасним вимогам рівня освіченості людей. З цією метою наукою напрацьована і практично перевірена розгалужена й досконала система дослідницьких методів.

Серед них спостереження, експеримент, метод експертних оцінок, метод незалежних характеристик, індивідуальна та групова бесіда тощо. На одному з перших уроків учитель за рахунок резерву навчального часу може провести таку бесіду з метою короткого знайомства зі учнями. У деяких закладах освіти підтримують і розвивають традицію представлення нового для аудиторії викладача керівником – заступником директора, директором тощо. При цьому коротко характеризують позитивні якості особистості вчителя, презентують його професійний досвід. Власне, викладач говорить кілька слів про себе, а потім пропонує те ж саме зробити учням. Такий організаційно-педагогічний зріз початку нових взаємин логічний і високоморальний, бо закладає фундамент «великого таїнства» – викладач, кажучи словами класика, починає «сіяти розумне, добре, вічне». Формується позитивний емоційний фон ставлення до професії, установка на досягнення мети з подоланням перешкод і труднощів.

Вік, як досвід життя учня, має для вчителя значення в зв'язку з тим, що рівень розвиненості і стан психіки на нормативному рівні значною мірою залежить саме від нього. Для учнів різних вікових категорій дидактика разом з педагогічною психологією дають різні рекомендації щодо тривалості навчального заняття, режиму навчальної роботи, застосування засобів наочності, стилю педагогічної діяльності викладача. Зрозуміло, що неможливо стилістично і методично однаково проводити навчальне заняття з учнями різного віку, оскільки рівні інтелектуальної, соматико-фізичної та емоційно-вольової зрілості представників різних паралелей, вікових груп суттєво відрізняються. Причина – різний життєвий досвід, різний рівень навченості та вихованості, загалом зрілості та готовності до спілкування, сприйняття нової інформації. Добре пам'ятаємо і враховуємо ідею К. Д. Ушинського про те, що «обставини формують характер людини...». У різні часові проміжки, на різних вікових етапах свого життя особистість потрапляє в різні обставини. Тому ще одним важливим інформаційним фактором може служити регіон, місцевість, населений пункт, в якому людина провела раннє дитинство, де формується як особистість зараз. Кожна з територій, кожен регіон має свої традиції, свої особливості в історії і сучасності, культурі, мовленні. Отже, знову спрацьовують зовнішні обставини життя і діяльності як системоутворюючі гуманістичні чинники.

Саме до них і адаптується особистість, під їх впливом змінюються або трансформуються такі психічні утворення, як світогляд, риси характеру і звички.

Таким чином, оскільки в цілому педагогічна професія, як й будь-яка інша творча професія, характеризується ненормованим процесом професійного мислення, цілодобовою емоційною напругою при генеруванні ідей, адаптації до диференціальних та індивідуальних особливостей учнів, психологічна фасилітація приходить на допомогу, полегшуючи фізичне і психічне навантаження, мінімізуючи часові витрати, дозволяючи використати звільнені ресурси задля соматичного і психічного здоров'я та гармонізації родинного життя. Один з більш найбагатрих видів професійної діяльності людини – вчительська, викладацька діяльність – апріорі неможливий без знання і практичного застосування її суб'єктом досягнень найважливішої з гуманітарних наук – психології. Лише докладне знання аудиторії, її диференціальних особливостей, індивідуальних особливостей кожного з учнів може дати вагомий приріст знань, навичок і умінь, вплив на якості особистості дитини чи юнака, його світогляд і життєві позиції.

У подальшому уявляємо корисним для удосконалення фасилітації навчання її диференціювання за особливостями різних вікових категорій, за видами та рівнями навчальних закладів, спеціальностей та спеціалізацій, в тому числі культуролого-мистецького напрямку, а також за специфічними регіональними умовами організації освітнього процесу.

Література

1. Злобіна О. Г., Тихонович В. О. Особистість сьогодні: адаптація до суспільної нестабільності. Київ : Наукова думка, 1995. 288 с.
2. Столяренко О. Г. Психологія особистості. Київ: ЦУЛ, 2019. 280 с.
3. Савчин М. Педагогічна психологія. Дрогобич, 1998. 327 с.
4. Канаєць Р. Психологія особистості. Київ: Алерта, 2021. 134 с.
5. Варій М. Й. Психологія особистості. Київ: ЦУЛ, 2020. 592 с.
6. Корольчук М. С., Крайнюк В. М., Марченко В. М. Психологія: схеми, опорні конспекти, методики / За заг. ред. М. С. Корольчука. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2007. 320 с.
7. Трофімов Ю. Л. Інженерна психологія: Підручник. Київ : Либідь, 2002. 264 с.

References

1. Zlobina O. G., Tikhonovych V. O. Osobystist' sehodnya: adaptatsiya do suspil'noyi nestabil'nosti. [Personality today: adaptation to social instability]. Kyiv : Scientific opinion, 1995. 288 p.
2. Stolyarenko O. G. Psykholohiya osobystosti. [Personality Psychology]. Kyiv: TsUL, 2019. 280 p.
3. Savchin M. Pedahohichna psykholohiya. [Pedagogical psychology]. Drohobych, 1998. 327 p.
4. Kanavets Ruslan. Psykholohiya osobystosti. [Personality psychology]. Kyiv: Alerta, 2021. 134 p.
5. Vary M. Y. Psykholohiya osobystosti. [Personality Psychology]. Kyiv: TsUL, 2020. 592 p.
6. Korolchuk M. S., Kraynyuk V. M., Marchenko V. M. Psykholohiya: skhemy, oporni konspekty, metodyky. [Psychology: schemes, reference abstracts, methods] / In general ed. M. S. Korolchuk. Kyiv: Elga, Nika Center, 2007. 320 p.
7. Trofimov Yu. L. Inzhenerna psykholohiya: Pidruchnyk. [Engineering psychology: Textbook]. Kyiv : Lybid, 2002. 264 p.

УДК 364-786-056.83:159.98

<https://doi.org/10.31652/2415-7872-2023-73-113-119>

ВОЛОДИМИР ШАХОВ

<https://orcid.org/0000-0003-1535-2802>

shahovu2016@gmail.com

доктор педагогічних наук, професор,
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ВЛАДИСЛАВ ШАХОВ

<https://orcid.org/0000-0002-1069-929>

vshahov75@gmail.com

магістр психології,
Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського
вул. Острозького, 32, м. Вінниця

ДИНАМІКА ПРОФЕСІЙНОЇ САМОСВІДОМОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

У статті з'ясовуються особливості становлення професійної самосвідомості майбутніх психологів в процесі професійної підготовки студентів у ЗВО. На підставі виконаних емпіричних досліджень з'ясована динаміка розвитку самоідентифікації, самооцінки та настанови на професію як структурних компонентів професійної самосвідомості майбутніх психологів під час навчання у ЗВО. Висвітлюється проблема професійної ідентичності та самосвідомості і труднощів, що постають на шляху становлення та професійного розвитку особистості майбутнього психолога.

Ключові слова: самосвідомість, професійна самосвідомість, структура професійної самосвідомості, професійна ідентичність, самоідентифікація, самооцінка, настанова на професію.